
В. ЛЕВИНСЬКИЙ

ПРИЧИНА СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Ціна 10 центів

З Друкарні "Народної Волі", 524 Olive St., Scranton, Pa.

В. ЛЕВИНСЬКИЙ

ПРИЧИНА СВІТОВОЇ ВІЙНИ

(ПРО ІМПЕРІЯЛІЗМ)

З ДРУКАРНІ "НАРОДНОЇ ВОЛІ",
524-530 Olive Street, Scranton, Pa.
1916.

І. ВСТУП.

Страшна війна лютить ся в Європі. Найбільша і найжорстокіша, яка була коли небудь, в усій історії людськості. Се дійсно світова війна. Бо хоч головним побоевищем її являеть ся Європа — ся найбільш економічно, політично й культурно розвинена частина світа, то одначе в кровавий вир її втягнений увесь світ. Бо хоч від гуку армат дріжпть європейська земля, то одначе нема закутка, про який можна би сказати, що він забезпечив ся перед наслідками сеї війни. Бо хоч до страшної різни сцїпили ся головню народи Європи, то одначе беруть в ній участь всі раси, від білих до чорних. І се **війна народів**. Не тільки тому, що бере в ній участь значне число великих, культурних народів, що кожда воююча держава стягнула на фронт боевий уоружених мушци всіх мов, але й тому, що за сею оружною мобілізацією пішла, хто зна, чи не важійша ще — друга мобілізація, що відограє в сій війні першорядну і рішаючу ролю,—мобілізація духа народів. В руху не тільки пальне оружје, страшне, людським ґенієм вдосконалене на те, аби як найліпше вбивати ближніх, в руху не тільки великанські мерзерн, від яких найсильнійші, здавалось, не до здобуття кріпости падають, наче хатки побудовані з карт, в руху не тільки панцирники та дредвотц, підводні кораблі, уоружені аеропляни і т. д.

і т. д., але в сій війні працює теж горячково, з найбільшим напруженням змобілізований дух кожного воюючого народу; всі класи народу о протилежних своїх інтересах заклачили мир; о вислід війни борять ся на рівні з оружєм цілі ідеології народів. І як по жорстокості, з якою ріжуть ся народи і винищують себе взаїмно—ся війва безпримірна,—здасть ся, ми повернули в часи найдикшого варварства, — так ся друга війна, веде ся за плечами воюючих армій, війва ідеологій народів, поставила все до гори ногами. Що вчера було білим, нині є чорним і навпаки. Здасть ся, пекельний гук армат заглушпи сумлівне людшин, а чорно-бурі хмарн диму, луна пожарів городів і сіл, що уносять ся над Європою осліпили її зір. Наступив сумерк цивілізації й культури.

Наче страшна злива з бурею, громами й блискавицями по довгій посусі прийшла ся війна. І то так раптовно, так несподівано, що люди й нині, будучи під безпосередним її вражінем, мало або зовсім не здають собі справи, як могло прийти до сеї світової катастрофи, які найглибші її причини, чого можна сподіватись в вайблизшій будучности. Наче застиглими очима дивлять ся вони на те, що докруги них діеть ся, і хоч з жадністю ловлять кожде слово комуникатів з поля битв, мало або зовсім не віда-

ють, які внутрішні перевороти криє в собі ця світова катастрофа, які необчислені переміни поведе вона за собою.

Вже більш як два роки триває світова різня. Смерть "не покоси кладе.—гори"... З людських глоб, що покотились на поля битв, можнаб гори цілі виложити. Асердечною кровю людей, що до тепер потекла, можнаб не ріпк а море ціле наповнити. А скільки то сих голов ще покотить ся? Скільки-ж крові людської потече? . . . Адже-ж кінця війни так якби й не видко.

Кусть ся нова доля народів. Людськість йде на стрічу нової доби. Бажають, щоб страшні й необхідні жертви, які війна вже забрала і які ще забере, не пішли на марню. Щоб розкріностились всі

визискувані і поневолені, щоп шали кайдани соціальної і національної неволі.

До нового життя йде і наш багато-страдальний і поневолений український народ. Війна втягнула і його в свій круговоріт. Він поіс такі жертви, як мало хто з інших народів. Наче чорна туча перетягнула московська навала через рідну країну, ту частину великої України, що є єдиним вольним огнищем української культури. І закрала могильним голосом смерти.

Туча розвіялась, навала відступла.

Нові, кращі умови знайде певно і український народ для свого існування, життя, розвитку, для своєї боротьби за повну свою волю і політичну незалежність.

II. ПРО ІМПЕРІАЛІЗМ

Слово “імперіалізм” стало дуже поширеним. В імперіалізмі добачують винну світової катастрофи, ту найглибшу й головну причину, що війну викликала. Однак розуміння цього слова є різне, і що головне, не завжди правильне. Найчастіше розуміють під імперіалізмом завойовницьку політику. Це не вірно. Саме слово є латинського походження. “Імперіум”—це світова держава. Такою світовою державою в старовині була римська імперія Цезарів, в середніх віках імперія Габсбургів, в новітніх часах імперія Наполеона а нині такими світовими державами являється імперія Британії, себто Англія і імперія Романових, себто Росія. Всі ті держави повставали насильним способом, через зброю підчинили під свою владу цілі країни і народи. Таким чином в змаганні держав, зробити себе насильним, завойовницьким способом світовими державами—імперіями, многи добачують те, що називається імперіалізмом. Є в цьому багато правди, але не вся. Правильне розуміння слова подає нам найновіша економічна наука. Під імперіалізмом розуміє вона цілу господарську систему, яку присвоїли собі в останніх десятиках років найвище капіталістично розвинені держави.

Імперіалізм полягає на тім, каже найважливіший нині теоретик соціалізму, Кавтський, що кожда

промислово-капіталістична держава змагає до того, аби підчинити собі все більші хліборобські (аграрні) простори та прилучити їх до себе, без огляду на те, які нації заселяють їх.

Щоби ця господарська система, що її називаємо імперіалізмом, стала нам вповні зрозумілою, ми повинні трохи докладніше про неї поговорити.

Сучасний господарський устрій найбільш розвинених країв полягає на капіталістичному способі господарки (продукції). Він оснований на відношенні одних класів до інших. По одному боці виступає власник капіталу, власник знаряддя і матеріалу праці,—капіталіст; по другому, власник робочої сили—робітник. Головною підставою капіталістичної господарки являється наймана праця і збільшуване капіталу коштом так званої надвартости, себто неоплаченої праці робітників. Її характеристичною рисою є пановане великого капіталу і великої продукції.

Закони і форми капіталістичної господарки дослідив всесторонно у перше основатель наукового соціалізму і великий учитель робітників **Карло Маркс** у своїм тритомовім і нескінченім творі п. з. “Капітал” (1868).

По смерті Маркса значно дозріли господарські відносини в найбільш розвинених краях.

За часів Маркса представниками капіталу були: фабрикант, купець і банкир. Всі вони працюють над тим, щоб закладати що раз то більші підприємства і пові його галузі. У взаємній конкуренції капіталістів побіждає той, хто може пускати в ринковий оборот дешевий і ліпший товар. Гіше ремісник, властитель мануфактури, дрібний підприємець. Капітал зосередковується (концентрується) в руках великих промислових підприємств. Нагромаджений капітал мусить капіталіст ненастанно далі зужитковувати, він розширює підприємства, будує нові. В той момент, коли капіталіст втворив більше товарів в своїх фабриках, як може їх збути на ринку, як може на них знайти покупців, наступас лиха година для нього. Се так звані кризи. Підприємці банкрутують. Наступас безробітте робітників із всіма його наслідками для суспільства й держави. Добре на тих кризах виходять найбільші підприємці, бо позбуваються конкуренції дрібніших і можуть всевладно диктувати ціни товарів на ринку.

Се та форма капіталізму, котра була пануючою в капіталістичних державах за часів Маркса.

В останніх десятиліттях наступили значні перемини капіталізму. Докладно й основно дослідив їх німецько-австрійський марксист Рудольф Гільфердинг в своїй книжці п. а. "Фінансовий Капітал" (1913).

В чому полягають ці перемини?

Ми бачили, що головну роль в

страшній формі капіталістичної продукції відігравав промисловий капітал, себто його представник промисловий капіталіст. І тепер не сходить він з поля капіталістичного господарства. Але побіч нього самостійну роль починає відігравати банк. Банкир, що давпійше ставав все в пригоді підприємцеві своєю готівкою, тепер стає сам підприємцем. Зібравши в своїх руках масу капіталу (масу неоплаченої найманої праці робітників) він обстальовує собі купців і директорів, будує підприємство. Він спиритний і помисловий. Зібравши масу капіталу на підприємство, не така велика штука. Банкир каже друкувати акції і покликє до життя акційні товариства. На місце особи капіталіста виступає безіменне підприємство, акційна спілка, гурт невідомих власників кусника задрукованого паперу, званого акцією. Таким чином зібранє мільонів на розширенє підприємства, на будову нових підприємств, стає для банкира річею легкою. Від сеї хвилі на дорозі до збільшеня й поширеня капіталу нема вже ні перешкод, ні границь. Зосередженє (концентрація) капіталу не наступас дорогою конкуренційного нищеня слабшого підприємця, бо той передвигуючи свій упадок, підчиняє ся добровільно акційній спілці, віддає її своє підприємство а заплату за його дістає в акціях. Так капітал бачків ошановує тепер продукцію і велику торгівлю. Сеї капітал, званий під назвою фінансо-

вого (грошового) капіталу—се нова форма капіталізму, що с пануючою в наших часах.

Якаж організація фінансового капіталу?

Давнійше капіталіст в погоні за зиском вступає скрізь проти капіталіста. Суперництво (конкуренція) не знає ніяких сентиментів і обмежень. Воно є свободне. Сильнійший витісняє з поля конкурентів, бої боротьби слабшого.

Тепер не те. Акційна спілка єднає підприємців, що досі були неприємними ворогами. За покликом банків капіталістичні підприємства заключають договори (контракти), організують комбіновані підприємства, творять синдикати й картелі, едпають ся в грізні трости. На місце свободної конкуренції і анархії в капіталістичній господарці, вступає монополія акційних спілок і планова організація капіталістичної господарки фінансовим капіталом. Далі. Коли давнійше капіталіст в своїй діяльності не знав ніяких територіяльних границь—промисловий капітал був організований космополітично. то тепер діяльність акційних спілок відбуваєть ся тільки на певному обширі, на означеній території.— фінансовий капітал організуєть ся в рамках певної держави, без огляду на те, якою є вона по своему складі, національною, чи мішано-національною.

Для своєї діяльності фінансовий капітал потрібне оміки і помочи

держави. Високе мито на товари забезпечують його перед конкуренцією капіталу сусідних держав. Але се требає до певного часу. При горячкській діяльності і змільній організації фінансового капіталу, розвиток промислу, та загалом капіталістичної продукції в нутрі даної держави доходить до ступня сплості. Що дієть ся тоді? Тоді фінансовий капітал, кляса великих промисловців і банкирів шукає поза межами своєї держави країв, де можна збувати вироблені товари і звідки можна довозити потрібний сировець для виробництва нових товарів. Промислово-капіталістична держава змагає до опанованя аграрних просторів, до опанованя так зв. колоній, до підчиненя чужих країв впливам своїх господарчих інтересів. Сі нові простори, сі нові краї мають служити не тільки рчнком для збуту товарів ситої капіталістичної держави і привозу звідси до неї сировця, але й до вкладів в тих краях мільонів капіталу не зужитих в капіталістичній державі. Будуєть ся в нових краях залізницї, отвираєть ся цілі промисли, фабрикк, копальні і т. п., все те в тій ціли. щоби повертати з тих колоній в каси сентралізованих банків матірної держави величезні, мільонові зиски.

В сій діяльності своєї фінансовий капітал одної держави надібус на трудні перешкоди та грізну конкуренцію фінансового капіталу других держав. Фінансовий капітал даної держави кличе о поміч і силу

свої держави, щоб про помочи політичної влади її здійснювати свої пляни.

Все те, се ніщо инше, як змагане розвиненої капіталістичної держави, стати світовою державою, змагане до онанованя світового ринку. Се змагане й називаємо імперіялізмом. Він означає певну господарську систему і цілий розвиток економічний останніх десятиліть.

Його наслідки—се нечуваний зріст мілітаризму в капіталістично

розвинених державах, збільшене постійних армій, шалені зброся держав на перегони, будова дреднотів, супердреднотів, вишрубование до небувалої висоти військових податків а вкінці зріст абсолютизму й упадок парламентаризму та загалом демократії.

Імперіялізм був тим, що за останні 30 років нагромадив в цілій Европі таку силу горючого матеріялу, що вистарчала маленька іскорка, щоб бухнув з елементарною силою страшний, світовий пожеар.

III. ІМПЕРІАЛІСТИЧНА ПОЛІТИКА ЗАХІДНО-ЕВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ І ЇХ СУПЕРНИЦТВО

“Як Німеччина, Фрація і Англія будуть згідні, тоді диктують вони мир світові. В противному разі грозить небезпека, що погром Турції по короткім міжчасі приведе до світової війни. Тоді була балканська війна тільки маленькою пригріпкою до найстрашніших воєнних заверюх. Тоді наближаєть ся для цілого капіталістичного світа найсильніше потрясенє!”

Сі слова, які наводимо з брошури відомого зпатока національного нитання, Отто Бауера п. з. “Балканська війна і німецька світова політика”, що появилась при кінці 1912 р., показались вісними. Вони справдились в цілости. Одначе далеко раліще передбачували соціалісти світову катастрофу.

Карло Маркс писав в часі німецько-французької війни з 1870 р.:

“Чи дійсно думають Німці, що свобода й мир Німеччини будуть тоді забезпечені, як вона кине Францію в обійми Росії? Коли щастє оружя, горда зарозумілість з усніху та дипломатичні інтриги велють Німеччині забравати французьку територію, тоді перед нею отвиряють ся два шляхи. Або вона мує стати, як завжди з сього слїдує, рабом супроти Росії і мовчки дивитись, як ся збільшувати ме свою територію, або мує стати готовити ся по короткім відпочинку до нової “дефензивної” війни і то не

до новоулученої “зльокалізованої”, але до расової війни, проти сполучених рас Славян і Романів..

Маркс ясно бачив, що загарбанне Німеччиною французького Альзасу і Лютарингії, сотворить між нею і Францією постійний стан вороговання, витворить на тілі французької ренубліки рану, що все нагадувати ме їй про пімету на Німеччині та буде її штовхати до політики реваншу, до відискання загарбаних країв.

Розуміть ся, булоб помилкою думати, що справа Альзасу й Лютарингії стала головною причиною світової війни. Так воно не є. Від 1870 р. по нині західна Европа перейшла цілу стадію економічного й політичного розвитку, в процесі якого по раз більше і більше стали виступати й загострюватись суперечні інтереси західноєвропейських держав. Справа Альзасу й Лютарингії в сьому розвитку — один тільки епізод, якого значінє є другорядне.

Головною причиною, що утруднювала трівке порозумінє між Англією, Францією і Німеччиною, головною руховою силою їх суперництва, була імперіалістична політика сих держав, яка остаточно привела до світової катастрофи.

Сю політику ми повинні ближше пізнати.

Англія.

Англія являєть ся нині найбільшою світовою державою. Її обшир виносить без Єгипту 30 міліонів 372 тисяч квадратних кілометрів, з чого на матірній край, себто на Велику Британію і Ірландію, припадає тільки 318 тисяч квадратних кілометрів. Решта—се англійські колонії. Її населення виносить 425 міліонів, з чого 45½ міліонів заселює матірній край. Решта — се населення англійських колоній. Англію порівнюють з Венецією, що розкинулася на всіх частинах світа а в якій дорогами є моря і океани. Такою величною, світовою державою стала країна Бритів на протязі трьох останніх століть.

У перше доходить вона до володіння на морі в другій половині XVII ст. в часі так зв. великої англійської революції, яка скінчилася тим, що великих англійських капіталістів донуцено на рівні із шляхтою до власти в державі. З сього часу вступає Англія на шлях горлячкової колоніяльної політики.

Перші колоніяльні держави як Іспанія, Португалія, Франція, Голляндія а відтак Англія вели колоніяльну політику, оперту на так зв. старій меркантильній системі. Ся система освячувала принцип, що зиск одної держави є можливий тільки через втрати другої держави. Практично означало се ведення торгівлі через наспільні підбої країн, через рабунок і всякі хитрощі. В Англії розвинула ся згодом нова меркантильна система. Вона полягала на тому, що кождий нарід

може мати найбільшу користь тоді, коли він зверне всю свою увагу на продуктивні сили своєї держави, на виробництво товарів, добрих і дешевих, щоби за них дорогою ниміни діставати у інших народів гріш, сирі продукти або товари, які вони теж добре і дешево можуть виробляти. Ціль сеї системи була, забезпечувати собі як найкориснійший торговельний біляне через надвишку вивозу товарів над довозом. Така система могла розвинути ся в Англії тому, бо вона тоді була дійсно одинокою капіталістично розвинутою державою. Вона вимагала усунення всякого охоронного мита на товари та свободної торгівлі. Стати абсолютизм володарем на морі — се була ціль усеї колоніяльної політики Англії. Щоби її осягнути, вона від часів Кромвела, вела безчисленні війни за здобутте що раз то нових колоній, вона уживала всіх мід, щоби шкідити торгівлі інших держав та забезпечувати собі як найбільші торговельні зиски.

Короткий перегляд важійших дат з історії колоніяльних підбоїв Англії покаже нам, як вона осягнула свою ціль.

В першій половині XVII ст. набуває Англія західно-індійські острови, набуває Гамбію, закладає численні торговельні факторії у східних Індіях. В другій половині сьогож століття приходить до власти над малими Антильями, онаповує остров Ямайку й нині дрібні острови та стає сильною ногою на північно-американському континенті.

В XVIII ст. вабуває від Франції (1713) Нову Шотландію, Нову Фундландію і Гудзонські краї а від Еспанії деякі західно-індійські острови і Гібральтар. В 1763 р. відступає Франція Англії Канаду і численні французькі Антілі а Еспанія Флориду. Довгі війни головно з Францією за Східні Індії, що тривали більш як 100 років аж до часів воєн Наполеонських, кінчать ся тим, що Англіїці стали побідниками над всіми своїми суперниками і стали панамь сього найбогатшого краю в світі. В 1776 р. тратить Англія свої північно-американські поселости на полудне від Канади, що проголосили себе самостійною державою (Сполучені Держави Америки). Однакож тяжку втрату сю надгороджує собі новими колоніяльними підбоями. В 1826 р. здобуває Бірму, 1839 — Аден в Арабії, щоб забезпечити собі дорогу до Індії а опісля північну частину великого острова Борнео. В 1838—42 рр. опановує полудневу Африку закладаючи тут колонії Каплянд і Наталь а 1861 р. опановує великі простори в західній Африці (колонія Лягос). В половині XIX ст. опановує цілу Австралію і Нову Зеландію. В другій половині XIX ст. робить дальші завоювання в полудневій Африці, що кінчать ся в 1912 р. здобуттем бурських республік Трансвалю і Оран'е то положила свою залізну руку над Єгиптом. Останні завоювання Англіїців торговельно-імперіялістичного характеру мають місце в Китаю,

Тибеті, Афганістані, Персії і вкінці Турції.

Так впросла Англія до великавської світової держави, стала “дешпотом світового ринку”, як її дуже вірно схарактеризував Макрсе, орудуючи для береження свого світового становища найбільшою в світі торговельною і воєнною флотою.

Майже всі свої колонії здобула Англія, як вище ми бачили, в передімперіялістичній добі. Деякі з них були довго без великого значіння. Дперва в добі імперіялізму, в добі примінення фінансового й промислового капіталу матірнього краю в колоніях, набрали вони для Англії великої вартости.

Краї осадної англійської колонізації — Канада, держави полудневої Африки (Капляндія, Наталь, Оран'е і Трансвал) та австралійський союз держав — се три великі аграрні колонії з європейською культурою, що мають перед собою велику будучність. Втрата північно-американських поселостей в 1776 (півнішні Сполучені Держави Америки) навчила Англію, як вона має поводитись з иншими своїми колоніями. Тим то в названих трьох аграрних англійських колоніях могла розвинутись високо новітня демократія. Сій обставині завдячує Англія те, що сі колонії тісно звязали себе з Великою Британією а в нинішній війні вірно стоять по її боці.

Та найбільшу вартість для Англії мають безперечно Східні Індії із своїм 320-ти мільоновим населенєм.

Є вони для неї головним і найважливішим ринком збуту товарів а разом ґранітною основою її світово-державного становища. Около мільярда марок висмоктує вона з Індій. З сеї суми меншу частину здобуває вона через приміщення велико-бритійського капіталу а далеко більшу з податків і т. п. то є наслідком пановання над сею країною. Втрата Індій булаб для Англії банкрутством. Тому не жаліє вона вибудувати найбільшу флоту в світі, щоб берегти сю колоніяльну перлу як ока в своїй голові. Тому Індії являють ся почавши від 18 ст. двигнутом усеї заґраничної політики Англії. Хто загрожував їй, той найбільшим ворогом Англії. Таким ворогом була у XVIII ст. і на початку XIX ст. Фравція. А коли Росія зблизила ся в Азії від півночі до Індій, стала й вона таким же ворогом Англії. В останні часи одначе найбільш небезпечною для Англії державою була безумовно Німеччина.

Так Англія обмотала своїми торговельними нитками весь світовий ринок. Всі вони сходять ся в столиці великої імперії Бритів. Лондоні. Сюди сиплюють потоки золота з усіх сторін земської кулі.

Ясно, чому "зимна, вирахована, флегматична і еґотетична британська нація" — як характеризує Англіїців Асквіт — ставши світовою державою і не бачучи дальших перспектив для своєї колоніяльної і імперіяльної політики, стала так горячо боронити систему, що її знаємо під назвою "політичної рів-

новаги Європи". Сю систему проголошено в Європі тоді, коли в ній повстали новочасні держави. В імя її втували вони собі в торжественних договорах цілість своїх границь і незалежність. Англія була одною з тих держав, що в різні часи устами своїх державних мужів (Пітт, Пальмерстон, Гладстон а інші сер Едвард Грей) завжди заявляла, що вона ніколи не дозволить, щоб яка з держав поємила порушити договорами забезпечену політичну рівновагу Європи. Та кождому ясно, що Англія, стаючи в обороні сеї рівноваги, боронить тільки власне своє світове становище та власні сфери своїх господарчих і політичних впливів в Європі і світі.

Франція.

Франція — се одна із старших колоніяльних держав в Європі. Її колоніяльна політика датуєть ся ще з XVI ст. В XVII і XVIII ст. Франція була одною з найсильніших колоніяльних держав. Золото й срібло, дорогі футра, коріння, слонова кість і т. п. були тими товарами й продуктами, що маняли європейські держави до оружних авантур колоніяльної політики. Шляхта була її душею, абсолютизм її головною пружиною. Її природним і найгріанішим суверником була Англія. В половині XVIII ст. колоніяльне суверництво між Францією і Англією не було зовсім порішене. В Італії французькі і англійські сили були рівні, а в Америці романські народи, Французи, Еспанці і Портуґальці були майже

виключним панамп. Англіїці відігравали дуже певначну роллю. В північній Америці Мексик, що був тоді два рази так великий як нині, і Флоріда еспанські: на захід же від Міссісіпі тягнули ся в нескінченість на північ величезні французькі простори, звані Люїзіаною (країною Людвіка). Вправді не доставало Французам сил, сі великі обшари цілком скольонізувати, одначе було се питанням, як можна було тоді сподіватись, тільки певного часу. Не тільки отже полуднева Америка була романська але також майже уся північна. Семілітня війна одначе скінчилась для Франції нещасливо. Вона траить Індії, Люїзіану на схід від Міссісіпі і найліпшу свою кольонію Канаду в корість Англії. Питання отже, кому має належати будучність в північній Америці — Романам чи Ангільосаксам, було порішене в корість останніх. Одначе не було ще порішене питання про перевагу одной з обох сих держав в інших позаєвропейських краях. Вправді мали Англіїці вже у XVIII ст. морську перевагу над Французамп, але ся перевага не була абсолютна. Підчас війни північно-американських кольоністів проти Англії за свою незалежність Франція була в стані післати на своїх кораблях значну поміч повстанцям. Порішення отже сього питання залежало від того, якою буде дальша політика Франції. Стара кольоніальна політика її, основана на рабунку, що не в міру збогачувала шляху а самій державі давала

великі втрати, хоча її дуже богато коштувала, причинила ся в значній мірі до вибуху великої французької революції 1793 р. Буржуазія і робітники в революції проти абсолютизму королівської власти та пановання шляхти її поспівства побідили. Францію проголошено республікою. Власть державну захопила буржуазія. Маючи за собою сумні досвіди кольоніальної політики шляхти, вона не виявляла ніякого інтересу до кольоніальних завойовань. Мало того. Добачуючи в роялістичних офіцерах своєї флоты небезпеку для істновання республіки, буржуазія французька не тільки не дбала про зріст і розвиток сеї флоты, але свідомо причинювала ся до її упадку. Таким чином протягом одного десятка років політики республіки Франція як морська сила була зруйнована. Фактично, се рішило остаточо спір між Францією і Англією за абсолютну перевагу на морі раз на завсїгді в корість останньої. Помилку республіки не міг направити сам Наполеон, що ще раз і в останне розпочав боротьбу проти Англії, бажаючи здобути для Франції перевагу над нею і забезпечити світове становище їй. Але всі його змагання і плани були засуджені на невдачу через брак сильної відповідної французької флоты. Спершу Єгипт мав служити операційною базою проти Англії, звідки Франція могла загрожувати англійські Індії. Експедиція одначе Наполеона до Єгипту скінчилась ся нещасливо. Під Абукір

(1798) знищили Англіїдї французьку флоту, що переправила військю Наполсона в Єгипт. Наполеон був приневолений заключити з Англією мир (1801), в якому Франція зрєкла ся всяких своїх претенсій до Єгипту, але за те відзискала свої старі кольонїї в Америцї. Генїяльний французький полководець не дав ще за нову програму. Його пляном було, шахувати перевагу Англії в Америцї. Тут, в північній Америцї бажав він оснувати Нову Францію, в яку входилиб як складові частини Флорїда, котру набув Наполеон від Еспанїї, Луїзіана, Сан Домїнго і полуднева частина північної Америки. Але і сю ідею потрапила Англія звївечити, розбиваючи получені флоты Франції і Еспанїї в битві морській під Трафальгаром (1805). Ся дата означає день трїумфу Англії над Наполеоном. Англія і фактично і формально стала абсолютним володарем на морї. Ще раз і в останнє задумав Наполеон вступити проти Англії. Англіїдї замкнули йому всі морські шляхи. Але на суші і в отвертому полі він був непобідимий. Розгромивши Австрію (Австерліц) і Пруси (Єна) він задумав по заключеню мира з Росїєю в Тільзіт (1807) подїлити Турцію між всі три цїсарства, при чому Єгипт, Сирія і Мала Азія мали припасти Франції. Також задумав він при помочи Росїї впасти через Персію до Індїї. Але пляну сього Наполеон не міг ніколи перевести в діло. Звізда його меркла. По нещаснім походї на

Москву бисто ро прийшли днї його упадку.

На руйнах імперїї Наполсона побудовано королївство Бурбонїв, що ніколи не почувало себе безпечним супроти республїканських елементів. Щоби обезсилити наростаюче внутрішнє невдоволеннє проти себе, бурбонське королївство розпочало війну проти Альжїру в північній Африцї. Альжїр здобуто в 1830 р. Лїпнева революція з сього-ж року змела панованнє Бурбонїв. Одначе Альжїр лишив ся французькою кольонїєю.

Другий Наполсон (1852—1871) старав ся відновити традиції першого і придбати для армії, бюрократів і доставців нові корнети й богацтва з європейських війн. Якійсь час мав він успіх. Ся політика привела його вкінці до конфлікту з Прусамн (1870—1). який скїнчив ся для нього фатально. Його позбавлено престола а Франція проголосила себе в третє республїкою.

Загранїчна політика третьої республїки хитас ся з початку між кольонїяльною і континентальною політикою. По погромї в війні з Прусамн вона старас ся надгородити собі втрату на континентї (Альзасу й Лїотарингїї) кольонїяльними придбаннями в північній Африцї і східній Азїї. Але поражка Франції в Тонкін (1885) привела міністерство Феррї до упадку і на певний час охолодила Францію в її кольонїяльній політїцї. Коли вся майже буржуазна преса гостро виступала проти неї, молодий тоді ще Делька-

се, якому судилось пізнійше і в теперішній війні відіграти чималу роль, виступив в газеті “Petite Republique Francaise” зі знаменним словом: “Буде се честь для республіки, зробити нараз з Франції колоніальну державу, якою вона перестала бути з вини монархії”. Французька республіка дійсно рішлась піти шляхом, вказаним Делькасе. Політика її останніх десяти років носить характер чисто колоніально-імперіалістичний. В 1881 р. обсадила вона Туніс в північній Африці, 1882 р. завойовала великий острів Мадагаскар та розпочала війну проти Тонкіну. Колоніальні здобутки в східній Азії скінчились остаточно підборм великих обшарів Індохіна в Африці припесли їй протекторат над Марокко. В 1871 р. населення французьких колоній в Африці виносило всього 3 мільони, тепер поверх 33 мільонів.

Останні її імперіалістичні стремління направлені були до Турції, де французький фінансовий і промисловий великий капітал знаходить від 90 рр. велике угодження і широке поле для експлуатації.

Сфери її господарчих і імперіалістичних інтересів стрінулись тут з подібними інтересами, які завойовала собі Англія а відтак і Німеччина.

Німеччина.

З краю поетів, учених і філософів розвивається Німеччина після свого національного з'єднання (1871) в могутню капіталістично-промислоу державу.

Варта сей розвиток ближше прослідити.

В першій половині XIX ст. Німеччина представляє собою оплаканий стан роздроблення. Вона складала ся з численних самостійних, дрібних держав, королівств і князівств, слабо тільки з собою сполучених.

Ключі великої французької революції. ключі свободи, волі і національної єдності не могли остати на західну Европу без впливу. Іскри революції пересипували ся через Рен, скрізь підриваючи абсолютизм і фєвдалізм та гасли тільки над кордоном царської імперії. Вся західна Европа вступила на новий шлях державного будівництва на основі національного принципу.

Кожний народ повинен творити свою державу! Один народ — одна держава! Проч з чужим пануванням і абсолютизмом!

Такі були ключі революційного демократичного націоналізму, яких поспетелями було скрізь молоде революційне міщанство й робітництво.

В Німеччині рух сей дійшов до найбільшого розвитку в році “весни народів” — 1848. За свободу і єдність німецької національної держави проливалось скрізь на барикадах свою кров революційне міщанство й робітництво. Однак революційний рух в Німеччині в боротьбі з абсолютистичними правительством роздроблених німецьких королівств і князівств, в боротьбі з шляхтою, бюрократією і церквою не відніс рішачої перемоги. Йому не вдалось доконати великого діла

зєднання Німеччини. Доконала се сила з гори, сила династії Гогенцолєрнів і пруського оружя. В 1864 р. ведуть Пруси разом з Австрією війну з Данією за Шлезвіг і Гольштин. Ходило в ній о те, кому єї краї мають припасти — Данії чи Німеччині. В 1866 р. виповідають Пруси війну Австрії. Ходило в ній о те, кому мав припасти Шлезвіг і Гольштин і чи Австрія має бути на далі соперником Прусе в Німеччині. Битва під Садовою (1866 р.) порішила єєї спір в користь Німеччини і династії Гогенцолєрнів. Габсбурги опинились поза рамами Німеччини, гублячи в ній усе своє дотеперішнє передове становище. На кінець у франко-пруській війні (1870—71) ходило о те, чи французьке цїсарство Наполеона III. має мати сплу, недопустити до зєднання Німеччини. Спір був порішений в користь останньої.

Героєм національного зєднання Німеччини був Бісмарк. Побідний пруський юнкер бере в свої руки державну керму зєднаної нації. Його спосіб національного думання кладе печать на всій політиці Німеччини, внутрішній і вишній.

Як революційний демократичний націоналізм революційної німецької буржуазії, так і консервативний націоналізм пруських юнкерів провідний був всякій колоніальній політиці Німеччини. Будучність нації не лежить на водах, в колоніях, в світових авангурах! Так думали одні й другі. "Схід не вартий коєстий одного поморського гренадера!" — так висловлював ся Біс-

марк про шкідливість колоніальної політики для Німеччини, підніраючи усею душею Францію в її колоніальній політиці. Засадою обох націоналізмів було: національна держава повинна виетарчати сама про себе. На виї означало се дефєнзиву німецької держави перед иншими державами, в путрі охорону національної продукції. Держава повинна виробляти стільки товарів, кілько вона потрібує (автаркія). Вона збуває свої товари не на чужім і світовім ринку а на власнім, національнім. Високі мита на національні товари мають хоропити національну продукцію перед конкуренцією чужих держав. Єя господарча політика була пануючою в Німеччині аж до укладу великого канцлера (1890). Паслїдик Бісмарка, Капріві не виявляв охоти до зміни єєї політики. Свідчить про се найкраще заміна з Англією Занзібару, німецької колонії в пудувєвій Африці, зєднаної приватними німецькими підприємствами за англійський острів Гельголанд на Північному морі (1890). Анї не сплюєє тоді Англії, що позбуваючи єя євого острова, вона тратить найважчийшу операційну базу своєї весної фльоти супроти Німеччини, котра в кожній хвилі дозволила їй загрожувати північне побереже Німеччини.

Допєрва з 1894 р. настуває основна зміна в заграничній і господарчій політиці Німеччини. Причиною її був незвичайний, бистрий розвиток і зрієт німецького промєслу Мільярди французького золота, які

Франція мусіла заплатити Німеччині після свого погрому в 1871 р. мали ту чародійну силу, що вся Німеччина наче на одно замовленне покрила ся тисячами фабрик і великих промислових підприємств. Німецький промисл у своїм шалевім розвитку став втворювати цілі гори товарів, для яких не вистарчав вже національний ринок. Щоб би далі розвивати ся, він мусів оглядати ся за чужим ринком, де міг би збувати свої товари, за кольоніями з одного боку, а з другого діставати від них потрібний спривець. Промисловий розвиток мусів штовхати німецький промисловий і фінансовий капітал на шлях імперіалістичної експанзії. Нову політику Німеччини найкраще схарактеризував Вільгельм II, коли ви-

словив ся: “Будучність Німеччини лежить на водах.” Рішаюче слово в господарчій і заграничній політиці диктує тепер не юнкер а фабрикант і акційна спілка. Національна держава як така не може вже існувати, Німеччина мусить стати світовою державою! — се клич нових диктаторів. Будова торговельної і воєнної німецької флоты та збільшуване постійно армії, отсе наслідки нової політики.

Одначе за пізно вступила Німеччина на шлях кольоніяльної і імперіяльної політики. Бо вступила вона тоді, коли всі позаєвропейські землі, придатні для кольонізації, опинили ся в руках старих кольоніяльних держав: Англії, Франції, Голяндії і т. д. Покаже нам се найкраще слідуюча табеля:

ПОДІЛ СВІТА МІЖ ВЕЛИКИМИ ДЕРЖАВАМИ:

	Кольонії				Метрополії		Всього	
	1876		1914		1914		км. квадрат.	паселени
Великі держави:	км. квадрат.	паселени	км. квадрат.	паселени	км. квадрат.	паселени		
	міліони		міліони		міліони		міліони	
Англія	22.5	251.9	33.5	393.5	0.3	46.5	33.8	440.0
Росія	1.70	15.9	17.4	33.2	5.4	136.2	22.8	169.4
Франція	0.9	6.0	10.6	55.5	0.5	39.9	11.1	95.1
Німеччина	—	—	2.9	12.3	0.5	64.9	3.4	77.2
Японія	—	—	0.3	19.2	0.4	53.0	0.7	72.2
Сп. Держ. Америки	—	—	0.3	9.7	9.4	97.0	9.7	106.7
Шість великих держав	40.4	273.8	65.0	523.4	19.5	437.2	81.5	960.6
Кольонії приналежні не великим державам			9.9	45.3			9.9	45.3
Три держави “півкольонії” (Турція, Китай і Персія)							14.5	361.2
							Разом	105.9 1397.1
Прочі держави і країни							28.0	289.0
Уся земська куля (без полярних обшарів)							133.9	1657.0

Африка являлась майже однією частиною світа, куди могла бути направлена німецька колонізація. В р. 1890 займали німецькі посілости в Африці 1 мільон 980 тисяч км. квадрат. із 1½ мільонами населення а перед війною займали вони обшар 2 міль. 952 тис. км. квадрат. і з 11,400.000 населення. Крім цього удалось Німеччині придбати від Китаю невеличкий обшар Кіачав (1897). З країни-же, де німецький фінансовий розвій міг знайти приміщення, була Турція. Туди і звернув ся він в останніх роках. Сильна фльота, союз з Австрією і приязнь з Турцією дозволяли Німеччині станути в турецьких посілостях в Азії сильною ногою. Концепсія, яку дістала вона на будову багдадської залізниці, була великим успіхом її імперіялістичної політики.

Ясно, що в промисловій і мілітарній Німеччині мусіли західно-європейські держави добачувати грізного конкурента, що з природи річи мусіло створювати між ними і нею ненастанні і що раз то нові предмети спору.

Оружний мир в Європі.

Нещасливий для Франції вислід франко-німецької війни з 1870—1 р. мав рішачий вплив на угурювання двох великих державних коаліцій в Європі. Франція ніколи не могла помиритись з думкою про утрату Альзасу й Льотарингії. Німеччина-ж не могла себе безпечно почувати на границях Рейну. І одна й друга держава мусіла оглятати ся

за союзниками. Дипломатична спритність Бісмарка потрапила на певний час відосібити Францію. Щоб її зацитькувати, він спрявав її колоніальній політиці. Щоби вклучити всяку можливість норозуміння між Францією і Австрією обі єї держави виийшли у війнах з Прусами уокорені а стріча Наполеона III з Франц Йосифом I. в Зальдбург в 1867 р. мусіла непокоїти Прусен, бо у Відни довний час наувала думка про реванш Австрії супроти Прусен, — Бісмарк уживас всіх заходів, щоб присднати Австрію на свій бік. І се йому остаточно вдасть ся. В 1879 р. приходить між Австрією і Німеччиною до заклочення явного договору дефензивного характеру, в якому обі держави зобовязувались нести собі взаїмну поміч на випадок нападу на одну з них з боку Росії. В 1882 р. позискус Бісмарк ще й Італію, ворожо настроєну супроти Франції. Так прийшло до основання першої коаліції середно-європейських держав, відомої пад назвою “Третійного Союза” (Dreibund).

Одначе Бісмарк ним не задовольв ся. В боротьбі двох європейських політичних напрямів, які Паноусон назвав “республіканським” і “козацьким”, консерватист і реакціонер Бісмарк вважав своїм головним завданням, зорганізувати той тругий проти першого, що мав свос головне жерело в революційній Франції. Системі антімонархічного розвитку й революцій він протнеставляв систему ладу, основаного на монархічному принципі

і деспотичній власті монарха. В 1872 р. приходить його заходом до стрічі в Берліні трох цесарів: Німеччини, Росії і Австрії. Окремий союз сих трьох цесарств, до якого мала приступити монархічна Італія бувби прийшов до успіху, колиб не інтриги російського міністра заграничних справ і особистого ривалізатора Бісмарка, князя Горчакова, який потрапив перековати царя Александра II. в тому, що Росія має свій інтерес в обороні Франції перед Німеччиною. Якийсь час відносини між Німеччиною і Росією сильно остуденіли. Напруження між обома державами стало гострим по берлінському конгресі держав (1878.) що ліквідував балканські справи після російсько-турецької війни, коли Росія отверто закидала Німеччині, що ся остання не достаточна підпрала її на конгресі. Се було одною із головних причин, чому Бісмарк з двох цесарств, з яких бажав заключити союз, вибрав Австрію. Одначе особистий вплив короля пруського і Бісмарка на Александра III. був так великий, що незважаючи на мпвулі тертя, удалось таки Бісмаркові після другої стрічі трьох цесарів в Скерневіцях 1884 р., заключити в слідуячому році з Росією тайний договір на 5 років, яким Німеччина зобовязувала ся до помочи Росії, колиб на неї напала Австрія а Росія в заміну за те була зобовязаною супроти Німеччини, колиб на неї вдарила Франція. Паслідник Бісмарка, канцлер Капріві не відновив сього тайного порозуміння.

Се було першою причиною, що Росія почала добачувати у Франції свого природного союзника. Але була ще й друга причина. Заміна між Німеччиною і Англією Золзібару за Гельголянд створила на певний час між обома державами як найліпші відносини. Мало того, Англія бачучи, як великі поступи робить Росія в Азії, зближаючи ся до її посілостей, отверто почала кокетувати з “Потрійним Союзом”. Се рішило, що цар Александр III. збажав союзу з Францією. В 1891 р. французька фльота відвідує російську в Кронштаді а після великих демонстраційних торжеств обі держави підписують дипломатичний договір, якого цілю було “удержанне миру і европейської рівноваги”, — як говорить ся в ньому. В 1892 р. сей договір доповнюеть ся мілітарною конвенцією. А в слідуячому році за міністерства Дюпюї (міністром публичних робіт був тоді теперішній президент республїки Поанкаре а підсекретаром державним кольоній згадуваний вже Делькасе) приходить до тайного заключення формального порозуміння між Францією і Росією, якого існуванне стало відомим доперва в 3 роки пізнійше при висмії тоастів між царем Миколаю II. і президентом республїки Ф. Фором. Договір мав подвійний характер: фінансовий і політично-мілітарний. Франція, як “банкир Європи” зобовязувала ся підпрати фінансово Росію через уділюванне їй потрібних позичок і підпрати її політику в Азії а Росія зобовязувала ся до мілітарної

помочі Франції на випадок замішання її у війну з Німеччиною. Сталось те, що передбачував Марк: французька республіка впаде в обійми царату.

Так пізвали ми франко-німецький антагонізм із усіма його практичними наслідками.

Пригляньмо ся тепер другому антагонізмови. — англо-німецькому.

Коли перший антагонізм був оснований на ідеї французького рваншу за Седан і втрату Альзасу й Лотарингії, то другий мав жерело свого розвитку в конкуренції Німеччини з Англією за належне собі місце на світовім ринку, який був в абсолютних руках останньої.

Які великанські кроки й успіхи робила Німеччина в сій конкуренції, покажуть нам найкраще цифри про заграничну торгівлю сеї держави.

Впіз і довіз Німеччини вносили за одно десятиліття від об'єднання Німеччини (1871) разом майже 5 мільярдів марок. За дальше десятиліття до р. 1891 вносили вивіз $3\frac{1}{2}$ а довіз $4\frac{1}{2}$ мільярдів марок, в слідуючій десятиліттю вносили вивіз 6 а довіз 5 мільярдів. В цілости зросла німецька загранична торгівля в 22 роках у двое.

З 1902 роком починаєть ся рідкий і безпримірний зріст німецького господарчого життя. Загальна торгівля Німеччини, що в 1902 р. не вносила в цілости 11 мільярдів, зростає до 1907 р. включно на 17 мільярдів: річний отже приріст вносить 1 мільярд марок. А в 1913 р. сума німецької заграничної

торговлі вносить 22 мільярдів. В 1890 р., коли Англія відступила Німеччині Гельголанд за Занзібар, німецький вивіз і довіз разом взявши був менший як сам англійський довіз а вся німецька загранична торгівля навіть в половині не була стільки варта, що англійська. В 10 літ пізійше Німці станули до Англійців що до своєї заграничної торговлі у відношенню 11:18 а перед вибухом війни у відношенню 22:27.

Англійські купці, політики й дипломати мали повну причину зягнись за голову і з найбільшим несноком дивитись в сторону Німеччини, як на свого грізного конкурента, що зростав не по рокам а по годинам і минутам. Ясно, що конкуренція Німеччини з Англією торговельного характеру, мусіла в своїх наслідках прийняти характер політично-мілітарної ривалізації. Вона почпасть ся не на жарти з 1901 р., коли то на англійськім престолі засів амбітний Едвард VII., що носив ся з широкими планами, зробити Росію в Азії для себе пешкідлявою та підчинити в якій небудь формі впливам і контролі Англії турецькі посілости в Азії. Задля осягнення сеї цілі Англія працювала нац створеннем англійсько-німецько-японського порозуміння, що мало бути звернене в першій мірі проти Росії. Але Німеччина не згодилаь увійти в се порозумінне з кількох важких причин: 1) вона не вчувала себе тоді доєнь сильною, аби користати з сьогото с'юда відповідно до своїх потреб.

2) з Росією вона все таки удержувала доброзичливі відносини — показало ся се найкраще в кілька років пізнійше, коли підчас вибуху революції в Росії Вільгельм II. готов був йти на зревольтовану народну Росію, щобратувати царський престол Миколи II., 3) хоч Англія не виявляла отверто своїх плянів що до Турції, — вони доперва пізнійше вийшли на верх, — Німеччина добре передбачувала їх і в ніякому разі не могла згодитись на розділ Турції, добачуючи в удержанню її свій життєвий економічний і політичний інтерес (поїздки Вільгельма II. в 1898 в Царгород, Єрусалим і Дамаск та проголошення над гробом Саладіна промови, що на віки вічні вогувала приязнь Німеччини з імперією султана були явною маніфестацією туркофільської політики Німеччини).

Коли отже Німеччина не згодилась увійти в союз з Англією, Едвард VII. задумав йти до своєї мети иншим шляхам, розумієть ся, проти Німеччини. Починаєть ся загально відома політика англійського короля отруєння Німеччини.

Щоби була нам вповні ясною ся політика, мусимо згадати на сьому місці про той плян, з яким носив ся Едвард VII. що до Турції. На берлінському конгресі в 1878 р. Англія була одною з тих держав, що найзавзятійше боронили інтересів Турції проти Росії. Турція була валом для Англії проти Росії, що загороджував їй доступ в Середземне море. Інтерес отже Англії вимагав

повного удержання Турції. З тою одначе хвилю, як Турція зблизилась до Німеччини і підпала її економічним впливом, перед Англією стала альтернатива: хто з двох її суперників безпечнійший для неї — Росія чи Німеччина? З сею хвилю вона не була вже заінтересована в удержанню Турції. На місце її вона задумала створити великий магомеданський державний організм, що обнимав би Єгипт, Арабію, Сирію та краї над Евфратом і Тигром зі столицями Каїро, Мекка, Єрусалим, Багдад під англійським протекторатом. Становище турецького султана як каліфа то є духовного голови всіх вірних булоб знівечене, воно перейшлоб на кедіве Єгипту, злядно на Англію. Що означає зреалізоване сього пляну з огляду на Індії, про се й не треба говорити. Ніякий чорт на вічні часи не міг би її звідси прогнати.

На кого могла отже Англія опиратись прямуючи до досягнення свого пляну, коли Німеччина станула рішучо впоперек її дороги? Розумієть ся, сими державами в Європі були Росія і Франція. Але Росія почувала себе за сильною і за гордою, щоби вислугуватись англійській імперіалістичній політиці і то тим більше, що її експанзивна політика в Азії мала величезні успіхи і що природною спадкоємницею по Турції вона сама себе вважала. Але Англія потрапила викурувати Росію з сеї її амбіції. Англія заключила союз з Японією, що існує доси. А зараз після сього Японія объявила війну Росії. Не є ніякою тай-

вою, що за плечима Японії стояла Англія. На Росію впали страшні погроми. Вона стратила свою військову флоту: Англія досягнула своєї. Прогнана з Далекого Сходу, Росія відновлює свою стару політику на Балканах і Турції, де вона мусіла ввійти в колізію з інтересами Німеччини безпосередньо, себто в Азії, чи посередно, себто на Балканах, де здібалась з природним своїм суперником — Австрією, союзником Німеччини. А в 2 роки після заключення миру Росії з Японією приходить до заключення договору між Англією і Росією (1907) щодо Афганістану, Тибету й Перзії. Обі держави фактично поділили між собою Перзію. Ліберальне міністерство Асквіта дало своє місце на всі звірства Росії в Перзії. Воно спокійно дивилось як кровожадний російський полковник Ляхов збомбардував перський Меджілес та в потоках крові затопив перську революцію.

Перейдім тепер до англо-французьких взаємин.

Франко-німецький антагонізм, якого розвиток ми вже пізнали, могла Англія тільки використати для цілей своєї політики. Порозуміння між Англією і Францією, яке і в одній і в другій державі з огляду на Німеччину було тільки горячо бажаним, було тільки питанням короткого часу. На це порозуміння не треба було довго чекати.

В 1904 р. Франція заїхалась в колоніальну авантюру в Марокко. Німеччина не виявляла з початку інтересу до цієї справи. Але коли

між Англією і Францією прийшло в тім же році до заключення договору, на підставі якого Англія за ціну признання Францією всіх прав її до Єгипту давала вільну руку останній в Марокко, чужна Німеччина, добачуючи в англо-французькому порозумінню глибші мотиви, які звернені були проти неї, запротестувала проти посягавь Франції на незалежність Марокко. Вигорену ситуацію найкраще характеризує промова Вільгельма II, яку той виголосив в кілька тижнів після заключення порозуміння в Карльсруте до своїх підданих: “Памятайте про битви під Верт, Вайссенбург і Седаном. Надіюсь, що мир не буде нарушений, але події, що розвиваються довкола нас, прояснять нам очі та настать нашу відвагу. Ми знайдемо ся з'єднані, колиб було потрібно вмішати ся нам в світову політику.”

Міністерство заграничних справ Франції було тоді в руках Делькасе. Він на підку ціну не хотів уступити перед Німеччиною і пер до війни. Але не знайшов більшості в кабінеті міністрів, які на війну не могли звикитись з слідуєчих причин: 1) Франція не чувлась підготованою до війни, 2) в розбитій Японією Росії, союзниці Франції, лютилась революція, отже на поміч Росії піти не могла вона рахувати, 3) поміч Англії була тоді сумнівної вартости. Все те приневолило Францію уступити перед Німеччиною. Конференція в Альгесірас (1906) гварантує цілість і незалежність Марокко, признаючи

тільки Франції і Іспанії незначні спеціальні інтереси. Делькасе мусів уступити.

Дипломатична програма Франції була тим самим і поразкою Англії, як секундантки її в справі Марокко. Однак конференція в Альгесірас зовсім не розв'язувала по суті спірних питань між трьома державами. Події в міжнародній політиці Європи найблизших років покажуть нам, як Англія невипущо продовжувала свою політику оточення Німеччини, як вона далі працювала над здійсненем своїх планів.

В 1907 р. приходять до англо-російського порозуміння а в сліду ючим приходять майже рівночасно, бо в відступі 1 ½ місяців до стрічі в Ревалі між Едвардом VII і Миколою II з одного боку а з другого між царем і президентом французької республіки. Обі стрічі мали найбільшу ціль інтервенцію великих європейських держав в Македонії, зглядю поділ сфер інтересів в Турції між Англією, Францією і Росією з поминеннем Німеччини. На щасте останньої всі ці рахунки перечеркує вибух молодотурецької революції в Царгороді, що скидає з престолу тирана Абдуль Гаміда і заводить в Турції конституційний режим. Англії прийшлося тільки чекати на прояснене ситуації та на розвиток дальших подій. Дня 5. жовтня 1908 р. Австрія проголосила анексію Босни і Герцеговини. Се дуже важна дата в історії європейського імперіялізму. Про неї будемо близше говорити, коли нам

прийдець ся розглядати австро-російський антагонізм. Тут тільки треба сказати, що з приводу анексії Босни о мало не прийшло до війни між Австрією і Росією. Коли до неї не прийшло, то тільки тому, що в рішачущий момент Німеччина заявила ся по боці Австрії та що Росія до війни з обома державами зовсім не чула себе приготованою. Анексія Босни хвилию утрудняла становище Німеччини в Турції. Недовіре скоро однак уступило, молодотурецьке правительство поробило їй величезні концесії. Найважнішою була концесія, признана впрочім вже раніше, на будову багдадської залізничці, в якій англійські політики добачували пряме полученє Берліна через Санджак, Сальоніки й Царгород з Багдадом і всі небезпекі, що грозили через є для Єгипту і Індії.

В 1910 р. помер король Едвард VII. А з його смертю наступив лагідніший курс в англійській політиці. Новий король почав хитати ся. Не бракло й певних позірних фактів в близенню Німеччини й Англії (відвідини Вільгельма II. в Лондоні з нагоди коронації короля Георга, апробата Англії на будову багдадської залізничці). Навіть удалось поладити в мирний спосіб конфлікт між Францією і Німеччиною в 1911 р., викликавший тим, що перша в супереч ухвалам конференції в Альгесірас обсадила своїм військом Марокко та заняла його столицю. В відповідь на се Німеччина вислала свій панцирник в полудневомароканський порт Агадір

і була готова до війни. Німеччина за ціну признання протекторату Франції над Марокко дістала французьку колонію Новий Камерун, певні права що до Конго та й інші важні торговельні концесії.

Позірно, до вибуху світової війни були усунені майже всі предмети спору й непорозуміння між західно європейськими державами. Кажемо позірно, бо такі факти в міжнародній європейській політиці як заключене тіснішого порозуміння між Францією і Росією в 1912 р. і такого самого між Англією і Росією в слідуєчій році, себто скріплення так зв. "Потрійного порозуміння" (Triple Entente), що звернене було проти Німеччини, далі заведенне під натиском Росії гравітної військової служби у

Франції, ухвала Думою тайно так зв. "великої воєнної програми" і т. п. все те могло тільки иказувати, що в Європі панував мир перед бурею. Був се оружний мир. Імперіялістична і завоювницька політика європейських держав та їх взаїмне суперництво були тою причиною, що всі держави узброїлись від стіп до голови. Кожда велика держава хотіла мира а готувалась горячково до війни.

Мир сей в Європі перерваний був на хвилину розбищацьким завоювницьким походом Італії на Триполітанію в 1909 р. і війною Італії з Турцією.

Війна балканських держав з Турцією була вже прелюдією світової війни.

В. Левинський.

ЗАМІТКА: Надрукованих тут два розділи розвідки про імперіялізм не становлять цілости а є лише частиню довшої праці про "Світову війну". Автор розвідки живе в Швайцарії і переслав свою працю до Америки частями, але лише дві частини і вступ дійшли сюди. Все проче сконфіскували британська або французька воєнна цензура. Видаємо два розділи праці під заголовком "Причина світової війни, втративши надію, що дістанемо прочі розділи. Ред. "Народної Волі".

НОВА ПОЛЬСЬКА ДЕРЖАВА ?

Таке питання стрічаємо раз-враз по часописах і журналах; воно інтересне для всіх, а для нас Українців криється в ньому багато нового, тривожного, загадочного і сумнівного... Нам насуваєть ся питання про нашу будучність і, розважаючи її, ми стаємо перед націями світа з питанням:

ЧИ МАЄ ВІДЖИТИ ІСТОРИЧНА ПОЛЬЩА ?

**ВІДПОВІДЬ ГОТОВА! —
ВЖЕ ВИЙШЛА З ДРУКУ!**

Під заголовком "ЧИ МАЄ ВІДЖИТИ ІСТОРИЧНА ПОЛЬЩА?" написав дуже цікаву і поучаючу розвідку д. Ucrainus. Її можна набути послаяючи стемписів за 10 ЦЕНТІВ ДО "НАРОДНОЇ ВОЛІ" 524-530 OLIVE ST., SCRANTON, PA.

Книгарні і розпродуючі дістають 50% опусту, тільки зволять поспішити ся зі замовленнями, щоби як забракне, не треба було звертати гроші, так як се було з Календарем на 1916 р.

Хто подасть нам адреси шістьох Українців, що єще не читають "Народної Волі" — дістане в нагороду сю книжочку без доплати жадної.

КУПУЙТЕ !

ЧИТАЙТЕ !